

ARISTÒTIL

Juntament amb Plató és el filòsof més important de l'antiguitat. Va nèixer a Estagira i el seu pare era metge. Va anar a Atenes i va ingressar a l'Acadèmia Platònica, hi va ser fins a la mort de Plató. El resultat per l'interès de la vida natural és la primera gran teoria sobre l'ordre i la taxonomia dels éssers vius.

Va fundar el **Liceu**, i els seus alumnes eren coneguts com els **peripatètics**, ja que acostumaven a fer les lliçons tot passejant. Amb el temps aquesta institució va derivar cap a l'escepticisme.

Va ser preceptor d'Alexandre el Gran, tot i que no és clara la seva influència sobre aquest personatge.

De la seva obra publicada només se'n conserva una petita part. Els documents recuperats per Andrònic de Rodes formen la extensa obra aristotèlica.

** Andrònic de Rodes, després d'organitzar l'obra d'Aristòtil es troba un munt de tractats sobre els principis o filosofia primera. Els va col·locar després dels tractats de física, i els va anomenar *tá metá tá fisiká* (allò que està després de la física).*

Les obres fonamentals són:

- Dedicades a les eines del coneixement, a la lògica.
- De caire ètic o polític.
- De recerca científica.
- Els primers principis (*metafísica*).
- Estètica: *poètica* (sobre l'alegria i el divertiment).

CRÍTICA A LA TEORIA DE LES IDEES

Les teories aristotèliques i platòniques són diferents, però coincideixen en alguns punts. El concepte de forma i d'idea té una petita variació que els allunya en els resultats.

Tot hi ser amic de Plató, Aristòtil diu que ho és més de la veritat. Per això fa una crítica a la teoria de les idees que segueix tres eixos ben diferents:

1. La teoria de les idees s'origina en la teoria socràtica de la recerca de les definicions dels conceptes generals, però Sòcrates no considera que hi ha una divisió entre conceptes i objectes. La crítica seria la desviació de la proposta socràtica.
2. No es possible l'existència separada de les idees, si fos així hi hauria una serie d'impliacions negatives, problemàtiques i incomprensibles.
  - Es valora la teoria de les idees com antieconòmica. Les coses sensibles es fan depenents de les idees i plantejen un problema suplementari: el de l'existència de la realitat intel·ligible.

- Tampoc no explica l'existència de les coses sensibles, l'ésser de les quals era fora d'elles. De manera que la realitat sensible queda sense ésser.
- Tampoc explica el canvi que es produeix en els éssers vius, ja que segons Plató les idees no eren la causa del canvi ni del moviment.

3. L'intent de Plató de la matematització de les idees no resol cap dels problemes plantejats.

Aristòtil fa una crítica a la teoria de les idees de Plató: argument del tercer home. Segons aquest argument les idees s'hauria de produir una quantitat immensa d'éssers intel·ligibles per poder explicar qualsevol ésser de la realitat sensible. Per tant no es pot justificar l'existència separada de l'essència de les coses.

Aristòtil no nega l'existència de l'essència de les coses, però diu que aquesta es troba en les coses mateixes, i no en un món apart.

EL SABER I EL CONEIXEMENT

La metafísica d'Aristòtil s'inicia amb aquesta frase: tots els homes per naturalesa desitgen saber. Tenim l'habilitat de conèixer, però no tenim coneixement, l'hem d'adquirir (el desig de conèixer i la seva realització no van a la mateixa velocitat).

El recorregut del coneixement i les eines que tenim per fer el camí:

El coneixement s'inicia amb les sensacions, que quan aquestes estan unides al record et condueixen a l'experiència. Aquesta no és a l'abast de tots els éssers vius, es troba en l'ésser humà a partir de la memòria.

L'experiència se'ns ofereix semblant a la ciència o a la tècnica, tot i que això té una limitació: amb l'experiència només podem conèixer el que passa, el que hi ha (el què), però no en podem conèixer la causa (el per què).

Per Aristòtil la ciència és un coneixement de les causes que implica conèixer la teoria (allò que hi ha d'universal en el que forma l'experiència).

Aristòtil diu que només qui coneix les causes és capaç de transmetre-les ensenyant-les, per això el filòsof és qui ha d'ensenyar el ens.

L'objecte de la ciència, o sigui de coneixement, ha de ser invariable. Només serà objecte de ciència allò que el nostre pensament (*nous*) pot extreure com a tret comú en un ésser o grup d'éssers (les seves qualitats) → la ciència es pot ensenyar, i per tant pot ser apresada.

Tipologia de les ciències:

- **Teorètiques** (coneixement com a tal). Es subdivideixen en tres tipus: **física** (estudi de l'ésser corpori, amb moviment i no separat de la matèria), **matemàtica** (estudi de l'ésser quantitatiu, els nombres → entitats immòbils no separades de la matèria) i la

filosofia primera (estudi de l'èsser com a ésser, entitat immòbil i separada de la matèria).

- **Pràctiques** (activitat humana)- Es subdivideixen en **ètica** (acció individual) i **política** (vida en comunitat).
- **Productives** o artístiques (accions humanes que tendeixen a la producció creativa, requereixen tècnica).

Aristòtil diu que el principi dels dos últims tipus de ciència està fora d'elles, i no en elles com en les ciències teòriques. A aquesta última també se l'anomena **teologia***, ja que l'objecte d'estudi és la causa de tot el que és (per això es denomina filosofia primera). Així l'entitat a què es refereix es pot considerar divina (tot el que és causat en depèn, i aquesta entitat no depèn de cap altra) → es pot considerar externa i anterior a l'estructura **teleològica*** i causal de la natura.

*Teologia: ciència que tracta de Déu, dels déus, o dels primers principis.

Teleologia: estudi de la finalitat (el per què) com a principi explicatiu del comportament humà o realitat natural.

ESTRUCTURA DEL SER ÉS EN EL LLENGUATGE

Aristòtil dedica una part de la seva producció a l'anàlisi del **llenguatge** i la seva relació amb l'estructura de la realitat. És el que anomena *organon* ('eina').

Els únics enunciats que permeten construir coneixement són els **apofàntics**, ja que descriuen els estat (qualitats) de les coses i les relacions entre elles (ex: avui fa fred, el vestit és negre...) → A és B.

Aquests enunciats poden ser positius o negatius, singulars o universals, i de la seva combinació surten els 4 tipus d'enunciats apofàntics:

- Universal afirmatiu: *tots els homes són mortals*
- Universal negatiu: *cap home no té ales*
- Singular afirmatiu: *en Joan és mortal*
- Singular negatiu: *en Joan no té ales*

A partir d'aquí estableix una estructura de relacions lògiques entre ells.

Les paraules es poden organitzar en grups o categories que són els gèneres en que es poden col·leccionar. N'hi ha 10: **substància, quantitat, qualitat, relació, lloc, temps, posició, estat, acció i passió.**

La substància és la més important ja que és allò que defineix l'objecte en si i caracteritza als **gèneres** i a les **espècies**. Aristòtil fa la distinció entre el que anomena *qualitat principal*

(**substància**) i *qualitats secundàries* (**accident**), anomenades així perquè la seva carència no implica la desaparició de l'individu, mentre que la de la substància sí.

L'estructura del llenguatge (i per extensió, del coneixement) té una relació estreta amb l'estructura de la realitat, i es mostra en ella. El pensament pot arribar a incrementar el coneixement, mitjançant raonaments i **argumentacions**. Això és la tasca dels sil·logismes (raonaments).

La ciència es construeix segons processos demostratius (**deducció**), però els seus principis no poden ser demostrats ja que són anteriors. Només podran ser comprensibles (**inducció**).

La dialèctica per Aristòtil només serà útil per a una tasca argumentativa, que partin d'opinions acceptades de manera general, pugui arribar a genera opinions probables, però mai ciència (creença acceptada, coneixement subjectiu, mai objectiu).

L'ONTOLOGIA: TEORÍA HILEMÒRFICA

Plató i Aristòtil van fer servir el mateix concepte; (forma, idea) per referir-se al que hi havia d'invariable en la realitat (en cada ésser). Per Aristòtil "la forma" només podia existir com a "qualitat" en els individus, i no tenia existència pròpia, a diferència de la "idea" de Plató.

Qualsevol ésser natural, generat i sotmès al canvi estarà compost de **formes** (qualitats) i **matèria** (capacitat de rebre formes o qualitats). *Fiquem d'exemple, la plastelina, la qual adquireix i perd formes, per rebre'n d'altres.*

Tot ésser natural té matèria perquè té formes i aquestes requereixen de matèria i d'una causa (un perquè) de la forma que ha adoptat. A part de la matèria i la forma tot ésser te un tercer component; la **privació** (incapacitat de rebre certes formes). Per exemple un ésser humà esta privat de volar.

La matèria i la forma no es donen sense estar mesclades i per pensar-les per separat cal fer un esforç d'abstracció amb el pensament. La matèria sense forma, la pura capacitat de rebre formes l'anomena **substracte** o **matèria primera**. També afirma la possibilitat de conèixer la forma pura, abstracta, sense mescla.

TEORÍA DEL CANVI

En tots els éssers naturals s'esdevé el canvi, entès com el pas de no tenir una forma a tenir-la (i a la inversa). D'aquí sorgeix la **potència** (allò que la substància pot ser) i l'**acte** (allò que la substància és). Es refereix en que un ésser ha de tenir una determinada forma i disposar-ne. Tot canvi s'efectua del **ser-en-potencia** al **ser-en-acte**. Els accidents

tendeixen als seus contraris, passant per estadis intermitjos (de blanc a negre, passant per gris).

Aristòtil diferencia entre **potència-pasiva** (el que pot ser però encara no és) i **potència-activa** (la que s'està efectuant i dirigint cap a la seva actualització). Aristòtil estableix una relació de **proporcionalitat** entre potència i acte, i matèria i forma.

PRINCIPIIS DEL CANVI

Aristòtil és un filòsof **determinista**: considera que tots els éssers naturals estan subjectes a relacions necessàries, **teleològiques**, que proporcionen el canvi (pas de potència a acte) → acte depèn de la finalitat.

Teleològicament la realitat s'entén com un conjunt d'esdeveniments relacionats causalment entre ells, i que amb aquests s'arriba a entendre el sentit del canvi, si es coneix les causes que l'originen → *si coneixem la causa del canvi, entendrem el perquè del canvi*.

Aristòtil afirma que els canvis sobre els éssers naturals són de dues classes fonamentals: aquells que afecten la substància o bé aquells que afecten els accidents d'un ésser.

La substància és la forma fonamental d'un ésser que expressa la seva individualitat, sense la qual deixaria de ser el mateix per esdevenir un altre ésser. El canvi substàncial pot ser de dos tipus: segons si d'ell es produeix un nou ésser (**generació**) o bé desapareix (**corrupció**). *S'ha de tenir en compte el que deia Parmènides: res no surt del no-res*. Només podem parlar de transformació per presència o absència de formes.

Aristòtil afirma l'existència de tres tipus més de canvis que afecten a les formes, no a la substància: quantitat, qualitat i lloc. Tots accidents tendeixen al seu contrari, però aquests tres no, ja que no en tenen.

Aristòtil considera que els tres es poden reduir a un: el moviment (tot canvi accidental es resol amb moviment). El canvi no es produeix aleatòriament, té un cert ordre en funció del qual tendeix a actualitzar la potència que té un ésser. Això s'anomena **causa**, i pot ser:

- **Causes internes**: les qualitats que ja té i les que pot arribar a tenir sense intervenció aliena (llavor → arbre)
- **Causes externes** (fonamentals): l'esforç que té lloc sobre ell des del seu exterior perquè canviï (*causa eficient*) (arbre → taula).

Teoria de les quatre causes:

- **Causa material**: òvul i espermatozou
- **Causa formal**: fill

- **Causa eficient:** pare i mare
- **Causa final:** felicitat dels pares

La causa final també sera sempre la causa primera, ja que és el motiu de l'acte.

COSMOLOGIA

Per entendre la cosmologia aristotèlica cal tenir en compte el concepte de **lloc natural**, **moviment circular** i **motor immòbil**, necessaris si es parteix de la idea de rebuig de l'infinít i la sèrie infinita de causes.

Aristòtil es **geocentrista**: Terra al centre de l'univers, el qual està regit per la finalitat de les causes (determinista). Els moviments dels cossos celestes és circular, ja que és el moviment perfecte; en el cas de la Terra és cap a munt o cap avall en busca del seu lloc natural. Els cossos celestes es divideixen en sublunars (Lluna, Sol i Terra) i supralunars (esfera de les estrelles fixes, Saturn, Júpiter, Venus i Mart). L'esfera de les estrelles fixes delimita l'univers, per tant no és infinit.

Com que la natura és finita i l'univers delimitat, la sèrie de causes i efectes no pot ser interminable. Per això Aristòtil diu que hi ha una **causa primera**, que posa en marxa tot el procés causal (dóna moviment a la resta), i que no té prèviament cap causa anterior (*causa incausada, motor immòbil o primer motor*).

Aquesta causa incausada ha d'estar situada a l'exterior, ja que sinó hauria d'estar regida per les normes de la natura, per tant hauria d'estar causada. Aquesta entitat no requereix canvi, és acte pur, i per tant pura forma sense matèria (no pot rebre més formes). Aquesta entitat es immortal, acte pur de pensament, l'objecte del qual és ell mateix (un pensament que es pensa). Aristòtil acaba considerant aquest ésser diví: l'anomena déu i considera que el seu estudi ha de ser una teologia.

TEORIA DE L'ÀNIMA

Hi ha dos tipus d'**éssers naturals**: els **animats**, tenen a dins la causa del seu moviment, i els **inanimats**, necessiten una causa externa per disposar de moviment (canviar).

Hi ha tres tipus d'ànima:

- **Vegetativa** (éssers animats): créixer, moviment, nutrició i reproducció.
- **Sensitiva** (animals desenvolupats i humans): sentir, recordar i aprendre.
- **Noètica o intel·lectual** (humans): raonar, imaginar.

Les ànimes acompanyen l'organisme, i en morir aquesta l'ànima desapareix.

L'ànima noètica reproduïx l'estructura de la realitat en escala reduïda (microcosmos) i ens permet el coneixement, que és l'aptitud més important de l'ànima. En la nostra ànima hi ha d'haver quelcom que sigui la causa del pensament i ens possibiliti el coneixement.

- **Enteniment o *nous* passiu, en potència**, que rep el que capten els sentits i elabora la forma de qualsevol pensament (capacitat d'entendre les formes).
- **Enteniment o *nous* actiu, en acte**, que es al causa de qualsevol pensament, i per tant de tots els pensaments en acte. Es capaç d'extreure la forma universal i causar la singular en el *nous* passiu. Aquest *nous* té una natura especial: és en acte i separat de l'altre enteniment, per tant és quelcom diví que hi ha en nosaltres, per tant serà la única part de l'ànima (i de nosaltres) immortal, sobreviurà quan morim.

*Aristòtil aplica l'hilemorfisme a qualsevol aspecte de l'estructura de la realitat.

UNA FILOSOFIA PRÀCTICA: EUDEMONISME, VIRTUT I TERME MITJÀ

Aristòtil diferencia entre coneixement **teòric** (caràcter contemplatiu) i coneixement **pràctic** (dóna possibilitat d'actuar, deliberar i elegir). Aquest últim és el territori on Aristòtil situa la reflexió moral i política (accions humanes) → el que no es necessari i que no està del tot subjecte a l'ordre teleològic.

La teoria moral d'Aristòtil té un principi teleològic: les accions humanes tendeixen al bé. Això és degut a que l'objectiu de la vida humana és la recerca i prossecució de la felicitat (*eudemonia*). Una acció correcta et fa feliç, per tant una vida feliç es basa en un bon viure i un bon obrar; la capacitat intel·lectual (natura humana) ens fa viure segons la raó, tant per conèixer com per actuar i això dona lloc a la felicitat. L'home bo es el que realitza la tasca amb excel·lència segons les virtuts (*areté*) que li son pròpies.

Sòcrates diu que tan conèixer el bé com el mal et fa ser feliç, i Aristòtil diu que no només conèixer-lo sinó que cal practicar-lo amb virtut.

Hi ha dos tipus d'excel·lències pròpies de l'ésser humà (per la seva doble naturalesa):

- **Virtuts étiques** (proporcionades per l'enteniment actiu): liberalitat, magnanimitat, sinceritat, agudesia, prudència, justícia i equitat.
- **Virtuts dianoètiques**: la tècnica entesa com la creativitat, la ciència, la prudència, la saviesa i el pensament (*nouns*).

En l'assoliment de la virtut hi ha 4 elements consecutius.

1. Una disposició de l'ànima (hàbit que es treballa amb l'experiència)
2. Disposició adreçada a l'elecció, només val per a les virtuts étiques.
3. La virtut no està ni en l'excès ni en la carència, es troba en el terme mitjà (relatiu a cada individu).

4. La regla que determina que una acció és virtuosa és la prudència.

Aquesta teoria ens permet comprendre les nostres accions més enllà del context cultural/històric en que ens trobem → teoria propera a la universalitat.

La justícia (pràctica i comunitària) i l'amistat (sense ella no podem accedir a al felicitat) són les virtuts que més interessen a Aristòtil. Les dues tenen relació amb la convivència i la vida comunitària, per tant també amb la moral i la política.

*Les virtuts no es poden assolir individualment, només s'aconsegueixen en la vida comunitària

POLÍTICA D'ARISTÒTIL (I DIFERÈNCIES DE LA DE PLATÓ)

Aristòtil considera que els humans som animals polítics, ens necessitem mútuament per desenvolupar-nos. Per tant vivim en societat, i el que ens diferencia dels altres animals és la paraula.

Aristòtil diu que la forma de govern és el menys important, l'important és que el qui o els quins governin procurin pel bé comú (no s'ha de confondre amb el de la majoria). Aristòtil diu que qui governa per bé comú és perquè es deixa guiar pel bé comú; és possible que una persona (monarquia) o unes quantes (aristocràcia) tinguin virtut, però és difícil que un nombre gran de persones en tinguin, ja que la virtut que posseiran serà la guerrera (que és al de les masses). En les formes degenerades trobem: de la monarquia és la tirania (es procura l'interès del monarca), de l'aristocràcia és l'oligarquia (interès dels benestants) i el del a democràcia és demagògia, és mira a l'interès dels pobres. Cap d'elles mira el profit de la comunitat.

Per tant Aristòtil nega l'existència de cap estat perfecte ja que opina que cada comunitat ha de trobar el sistema que millor s'adapti a les seves necessitats i recursos.

Aristòtil proposa una nova forma de govern que serà més estable que les anteriors, per a això no hi haurà ni moltes persones riques ni moltes persones pobres, ja que els rics poden comprar als poderosos, i els pobres no poden suportar la injustícia i es rebel·len. Aristòtil diu que s'ha de fomentar la classe mitjana. El sistema polític que proposa serà mixt, d'una banda, hi haurà una assemblea de govern com la democràcia, però el poble nomenarà un govern selectiu igual que a l'aristocràcia, els governants buscaran el bé comú i respectaran la llei i el poble donarà el consentiment. Plató no era demòcrata, ja que aquesta va posar fi a la vida del seu mestre Sòcrates, Plató creia que el que moltes persones pensaven, no convertia el fet en veritat. Per exemple, si estàs malalt demanaràs consell a la comunitat de veïns o a un metge?

En la societat platònica no governa la majoria sinó els millors, les elits. Els millors no són els més forts ni els que defensen la tirania, ni tampoc els que defensen la democràcia, ni els més rics que defensen l'oligarquia, tampoc els més valents que defensen la timocràcia. Ell creu que els millors són aquells que posseeixen d'estudis, i que han de manar els filòsofs o que els que governin filosofin. I per aconseguir això es necessita l'educació obligatòria.

COMPARACIÓ PLATÓ I ARISTÒTIL

- **Ontologia.**

La diferència fonamental entre la metafísica de Plató i Aristòtil és que per a Plató els conceptes són idees, i per a Aristòtil són formes.

- **Plató:** pensa que hi ha dos mons, el dels objectes sensibles (món sensible) i el de les idees (món intel·ligible). Aquest últim món és el que proporciona un coneixement vertader, i de l'únic del que ens podem fiar, mentre que el segon es basa en la Doxa o opinió.

- **Aristòtil:** pensa que només existeix un món, el sensible. Aquest món és ple de coses materials amb una "forma" que es troba en elles. Però el seu pensament no és molt distant del de Plató. Aristòtil pensava que les formes existeixen juntament amb els individus, però no desapareixen amb la mort d'aquests (encara que acaben morint amb el pas del temps, pel que són més permanents que els individus, cosa que els fa més reals). També defensava l'existència del Motor Immòbil, que no pertany al sensible i representa a l'ens més real i permanent que existeix, com la Idea de Bé de Plató.

- **Epistemologia.**

Que per a Aristòtil les "formes" no siguin eternes ocasiona una gran diferència entre aquests dos filòsofs pel que fa a l'ànima. Tots dos pensaven que l'ànima tenia tres parts i que pertanyia al món intel·ligible, però per a Plató l'ànima era eterna, immortal, igual que totes les idees, mentre que per a Aristòtil l'ànima no és eterna, ja que és una "forma", és mortal, es corromp i mor i el temps que existeixi dependrà de l'aprenentatge.

- **Plató:** és racionalista, i defensa que totes les idees existeixen en l'ànima, i que per conèixer-les només cal recordar utilitzant la dialèctica. Explica els graus del coneixement mitjançant el símil de la línia. Hi ha quatre tipus de coneixement pertanyen al món sensible; i els dos segons pertanyen al món intel·ligible.

- **Aristòtil:** per contra és empirista, i pensa que abans que tinguem percepció, el nostre enteniment és un full en blanc. No creu que naixem amb coneixements, sinó que ens fem amb ells mitjançant l'experimentació i l'observació.

- **Ètica.**

- **Plató:** pensa que una persona que arriba al coneixement de la idea de bé és una persona sàvia. Una persona sàvia serà una persona virtuosa, i com la virtut màxima és la justícia, serà també una persona justa. Per ser just cal aconseguir dominar la part irascible i la concupiscible de l'ànima mitjançant la raó, fent-los arribar a la fortalesa i a la templança respectivament, i aconseguint així un estat d'harmonia entre les tres parts.

- **Aristòtil:** pensa que per ser feliç cal exercitar les virtuts intel·lectuals i ètiques, fent ús de la raó en les seves accions per moderar els vicis i els costums (terme mitjà).

- **Política.**

- **Plató:** la societat ideal és aquella en què cada classe compleix la funció que li correspon segons la part de l'ànima que tenen. Hi haurà tres classes socials que corresponen a les tres ànimes: concupiscible, irascible i racional.

- **Aristòtil:** l'home és per naturalesa un ésser social. En la naturalesa de totes les coses hi ha una tendència a arribar a la perfecció, però un humà per si sol no pot aconseguir-ho, per això s'agrupa amb altres formant societats. La finalitat de la societat d'Aristòtil és aconseguir el bé comú per als ciutadans (només ciutadans lliures). Aristòtil no va definir la millor forma de govern, només les va analitzar i va descriure. Per ell, el govern podia ser d'un (monarquia), d'alguns (aristocràcia) o de molts (democràcia o república); aquestes formes de govern poden ser positives si estan ben organitzades i els governants persegueixen el bé comú i no el personal, en cas contrari, la monarquia degenera a la tirania, l'aristocràcia a l'oligarquia i la democràcia a la demagògia. Aristòtil preferia una república amb una classe mitjana força nombrosa, ja que si el poble tenia el poder seria més fort, més prudent i més difícilment corruptible.

COMPARACIÓ AMB ALTRES AUTORS ANTERIORS

Per a Aristòtil tot el que existeix és una substància que es transforma, per tant cap substància és immune al pas del temps. Això per **Parmènides** és impossible ja que creu que l'ésser és perfecte i etern, però això serà criticat per Aristòtil que pensa que l'error de Parmènides radica que no s'ha adonat que hi ha diverses formes de ser o no ser és a dir maneres relatives de no ser i maneres absolutes de no ser. Li criticarà també la seva veritat inqüestionable, l'ésser és i el no ésser no és, doncs Aristòtil opina que no hi ha l'acte etern i que per tant l'ésser no pot ser immutable eternament.

De **Heràclit** pren la idea del moviment que la fa servir per a què la seva teoria d'acte i potència sigui possible, és a dir, que sigui el pas de la potència a l'acte es realitza mitjançant el canvi que consisteix en l'actualització de la potència.

